

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ
Том 115–116

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY
Book 2 – GEOGRAPHY
Volume 115–116

ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ПРИРОДНИТЕ
МЕСТООБИТАНИЯ В ЮЖНИЯ ДЯЛ НА
ГОЛЕМА ПЛАНИНА, ЧАСТ ОТ ЗАЩИТЕНАТА ЗОНА
„ИСКЪРСКИ ПРОЛОМ – РЖАНА“

МАРТИНА ЦЕНОВА

*Катедра „Ландшафтна екология и опазване на природната среда“
e-mail: MARTHINAA@ABV.BG*

Martina Tzenova. PRELIMINARY STUDY OF NATURAL HABITATS IN THE SOUTHERN PART OF THE GOLEMA PLANINA, PART OF THE PROTECTED ZONE ISKARSKI PROLOM – RZHANA

The research aims to reveal all-natural habitats on the territory of the Golema planina. The methods used in the present paper are mainly field research. A literature review was made, and historical data was used. The protected area includes the NATURA 2000 protected area. Only the northern parts of the considered territory fall within the boundaries of the protected zone. Many protected habitats fall within the scope of the protected area.

Ключови думи: Голема планина, растителни хабитати, НАТУРА 2000, Искърски пролом – Ржана

УВОД

В настоящата статия, пространството на изследване е южната част на Голема планина, която е част от защитената зона по „Натура 2000“ „Искърски пролом – Ржана“. На територията на планината се разкриват разнообразни природни комплекси, съчетание между литоложките особености, релефа, климата, водите, почвите, растителността и животинския свят. Основната цел е определяне на растителните съобщества на територията на планината. Растителността представлява комплексен феномен, който следва да бъде

класифициран от гледна точка на различни чисто академични и/или практически причини. Основна цел е характеризирането на типовете растителност, основано на описание на състава на флората. Фитоценозите, изследвани на терен, биват поставяни в абстрактни типове растителност (синтаксони) (Асенов, Григоров, 2021г.).

Планинските територии стават все по-актуален обект на изследване, тъй като са едни от най-важните източници на природен капитал. Те са особено уязвими по отношение проявата на съвременни геоикологични проблеми като наводнения, свлачища, пожари, засушавания, инвазивни видове и др. Тук се наблюдава висока зависимост на местното население от наличния природен капитал и качеството на управлението му (Борисова, Асенов, 2014). Голема планина, в своите граници, е съхранила, доколкото е възможно, своя естествен потенциал. Интересът към изследването на тази територия е породен от липсата на ландшафтни проучвания за нея. Темата на избраната територия е актуална, заради все по-нарастващата антропогенизация на света и нуждата от уточняване на границите на природните комплекси.

Географското пространство на южната част на Голема планина е интересно заради близостта си до столицата и планинския характер на релефа, но същевременно се наблюдава почти изцяло селска селищна структура, което неоспоримо води до антропогенизация на територията.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването на избраната територия се проведе на няколко етапа. Първият от тях е запознаване с литературните източници, литературен обзор, целящ да се набави информация за теоретико-методологичния аспект с цел разработката на изследването. Изводът, който можем да направим след направения обзор, е че територията е категорично слабо проучена.

За изследването са използвани исторически данни, както и данни от сравнително нови проучвания, за установяването на съвременните природни условия във въпросната територия. Тъй като територията е част от защитена зона по „Натура 2000“ „Искърски пролом – Ржана“, е използвана класификацията на хабитатите с европейско значение.

Методология на събирането на данни от теренни проучвания

За да е пълен анализа в настоящия труд, са извършени няколко теренни проучвания в периода юли – август 2019. Събрани са фитоценологични описания за отделните фитоценози на територията.

Пробните площадки са заложили в хомогенни и типични за местообитанието растителни зони на територията на планината. Формата на площадките е квадратна, а размерът им е съобразен с препоръчвания за типа растителност:

за тревната растителност – 16 m²; за храстова растителност – 64 m² и за горска растителност – 225 m².

След като пробната площадка е направена, се отбелязват всички видове висши растения, както и видовете в близост до пробните площадки, но извън границите им.

За всяко фитоценологично описание са събрани следните типове данни, които определят състоянието на средата:

- надморска височина – определя се с помощта на GPS апарат, в метри;
- наклон на склона – определя се на око;
- изложение – измерва се с компас;
- мощност на почвите – определя се на око, като степените са 3:1 – плитки, 2 – средни, 3 – мощни;

Висшите растения са определени чрез Определителя на Делипавлов и Чешмеджиев (2003). Биологичният тип е определен според Делипавлов и Чешмеджиев, а флорните елементи според Асьов и Петрова (2006).

След направените теренни изследвания и събирането на необходимата информация се премина към направата на карта, която показва местообитанията, включени в защитената зона „Натура 2000“, които попадат в обхвата на разглеждата в настоящата статия територия.

Изготвяне на карта

Изготвянето на картата е посредством:

1. Данни, предоставени от МОСВ – за направата на картата на хабитатите по „Натура 2000“, тъй като в границите на южната част на Голема планина, попада 33 Искърски пролом – Ржана.

2. Данни за хидрологията от ЛСА

3. Данни от теренни изследвания

Три основни етапа бяха преминати за направата на картите. Първият от тях е събирането на данните. Вторият са теренните изследвания, за да се докаже достоверността на данните. И третият е обработката им и направата на картите. Те са направени със софтуера ArcGIS. В легендите на картите с различни цветове са отбелязани местообитанията със съответния им код. В картата с хабитати от „Натура 2000“, кодовете са взети от Ръководството за определяне на местообитанията с европейска значимост в България. На картите са отбелязани и населените места и речните потоци.

Обект на изследване

В настоящия труд обект на изследване се явява Голема планина и в частност южната ѝ част. От друга страна като обект на изследване може да се разглежда и защитената територия „Искърски пролом – Ржана“, която е част

южния дял на планината. Голема планина, от гледна точка на административното делене, попада изцяло в границите на Софийска област и община Своге. Част е от северния клон на Мургашкия планински дял. Планината представлява дъга с преобладаваща посока северозапад – югоизток, с дължина около 45 км и ширина 10 – 15 км и е отворена на североизток. Искърският пролом я отделя от Мала планина, Понор, Врачанска планина, както и Козница. На изток съседка ѝ е Ржана планина, като река Габровница я отделя от Голема планина. На юг Батулийска река я отделя от Софийска планина. На югоизток се свързва с планината Мургаш чрез седловина.

Най-високият връх за планината е Чукава (1587,6 m), който е разположен югозападно от село Осеновлаг и попада и в южната част на планината, която е тема на настоящата статия.

Южната част на Голема планина се отделя от северната ѝ част, като границата минава по Брезовдол и Лесковдол.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

В изследваната територия попада единствено защитената територия по „Натура 2000“ – „Искърски пролом – Ржана“. Тя е защитена зона по Директива за местообитанията, която се допира до защитена зона по Директива за птиците. Създадена е на 2 март 2007 г. с обща площ 22693,26 ха. Зоната е изключително важен биокоридор за рибната ихтиофауна по течението на р. Искър, а също така и на термофилната фауна. В обхвата на защитената зона попадат множество растителни хабитати. Те се описват на база доминиращия видов състав и условията на територията, върху която се развиват. Определят се по Европейска директива 92/43/ЕЕС. С влизането в сила на директивата се въвежда система за опазване на природата, чрез създаването на мрежа от защитени зони – познатата ни „Натура 2000“.

Защитената зона „Искърски пролом – Ржана“ е разположена на територията на трите общини – Мездра, като в защитената зона влизат селата Елисейна, Зверино, Злидол, Игнатица, Лютиброд, Лютидол, Оселна, община Ботевград (с. Гурково, с. Краево, с. Литаково, с. Радотина, с. Рашково) и община Своге (с. Бов, с. Брезовдол, с. Буковец, с. Габровница, с. Еленов дол, с. Желен, с. Лакатник, с. Лесковдол, с. Оплетня, с. Осеновлаг).

Единствено северните части на изследваната територия, попадат в границите на защитената зона. Местообитанията, част от зоната „Искърски пролом – Ржана“ се намират край реките Габровница и Богovina, и с. Брезовдол.

Местообитанията, попадащи в обекта на изследване са 11 на брой. Ще разгледаме подробно техния видов състав. Разпространението на растителните хабитати е показано във фигура 1. Първото местообитание е:

„Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*“ (6110).

Растителността се разполага върху плитки варовикови или алкални почви с преобладаване на пролетни сукулетни видове – *Sedum album*, *S. acre*, *S. hispanicum* от съюз *Alyso alyssoidis-Sedion albi*. Съобществата са ксерофилни пионерни. Формират неголеми петна в ниските карстови райони – до 700 – 1000 m н.в. Подобни съобщества могат да възникнат върху изкуствени субстрати – депозити от кариери, но те не бива да се взимат под внимание. От тях също трябва да се изключат и терофитните средиземноморски степи – клас *Thero-Brachypodietea*, които се срещат в най-южните части на страната.

Представители на растителността на разглеждания хабитат са *Alyssum alyssoides*, *Acinos arvensis*, *Arabis recta*, *Arenaria serpillifolia*, *Cerastium spp.*, *Erophila vema*, *Jovibarba heuffelii*, *Holosteum umbellatum*, *Medicago minima*, *Minuartia setacea*, *Poa bulbosa*, *Paronychia cephalotes*, *Saxifraga tridactylites*, *Sderanthus annuus*, *Sedum spp.*, *Sempervivum spp.*, *Teucrium montanum*, *Syntrichia ruralis*, *Grimmia pulvinata*.

Следва „Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс“ (6430).

Растителността е представена от видовете: *Euphorbia lucida*, *Veronica longifolia*, *Lysimachia vulgaris*, *Lythrum virgatum*, *L. salicaria*, *Glychyrriza echinata*, *Tanacetum vulgare*, *Urtica dioica*, *Calamagrostis epigejos*, *Agrostis verticillata*, *Senecio paludosus*; 37.7 – *Glechoma hederacea*, *Epilobium hirsutum*, *Filipendula ulmaria*, *Petasites hybridus*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Aegopodium podagraria*, *Alliaria petiolata*, *Geranium robertianum*, *Silene dioica*, *Lamium album*, *Lysimachia punctata*, *Lythrum salicaria*, *Crepis paludosa*, *Angelica sylvestris*, *Scrophulaha nodosa*; 37.8 – *Aconitum lamarckii*, *Aconitum variegatum*, *Geranium sylvaticum*, *Trollius europaeus*, *Adenostyles alliariae*, *Cicerbita alpina*, *Digitalis grandiflora*, *Calamagrostis arundinacea*, *Cirsium appendiculatum*, *Angelica panacii*, *Heracleum verticillatum*.

На следващо място от изследваните хабитати са **„Планинските сенокосни ливади“ (6520).**

Разпространяват се най-вече над 1000 m н.в. Богати са на видове, обикновено доминирани от *Agrostis capillaris*, *Festuca rubra agg.*, *F. pratensis*, *Cynosurus cristatus* и развиващи се при сравнително постоянна почвена и въздушна влажност.

Съставлящи растителни видове са *Agrostis capillaris*, *Festuca rubra agg.*, *F. pratensis*, *Nardus stricta*, *Phleum pratense*, *Alopecurus pratensis*, *Holcus lanatus*, *Agrostis canina*, *Briza media*, *Trifolium repens*, *T. pratense*, *Rhinanthus angustifolius*, *Rh. rumelicus*, *Pastinaca hirsuta*, *Astrantia major*, *Bistorta major* (syn.: *Polygonum bistorta*), *Silene dioica*, *S. vulgaris*, *S. roemerii*, *Campanula glomerata*, *Salvia pratensis*, *Anthoxanthum odoratum*, *Lerchenfeldia flexuosa*,

Deschampsia caespitosa, *Crocus veluchensis*, *Trisetum flavescens*, *Geranium phaeum*, *G. sylvaticum*, *Muscari botryoides*, *Viola tricolor*, *Primula elatior*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Alchemilla* spp.

Най-многобройни са хабитатите, принадлежащи на горите. Първият от тях е „**Букови гори от типа *Luzulo – Fagetum***“ (9110).

Това са букови гори, които заемат както сенчести, така и слънчеви изложения. Развиват се върху бедни, кисели и сухи почви. Преобладаващ дървесен вид е *Fagus sylvatica*. На по-голяма надморска височина букът образува смесени съобщества с *Abies alba* и *Picea abies*. Като съпътстващи дървесни видове се срещат *Sorbus aucuparia*, *Populus tremula* и *Pinus sylvestris*.

Подтипове:

– Типични ацидофилни букови гори – асоциация *Luzulo-Fagetum*.

– Ацидофилни букови гори върху сипеи и каменисти терени – групировка *Geranium macrorrhizum-Fagus sylvatica*.

Растенията, развиващи се в буковите гори са *Fagus sylvatica*, *Abies alba*, *Picea abies*, *Luzula luzuloides*, *Polytrichum formosum*, *Lerchenfeldia flexuosa*, *Calamagrostis arundinacea*, *Vaccinium myrtillus*, *Pteridium aquilinum*, *Poa nemoralis*, *Oxalis acetosella*, *Dicranum scoparium*, *Polytrichum juniperinum*, *Leucobryum glaucum*.

Следващия тип букови гори са „**Букови гори от типа *Asperulo-Fagetum***“ (9130).

Тези гори са от типа мезофилни и се развиват върху неутрални или близки до неутралните почви. Надморската височина, на която се разполагат е от 800 до 1800 m н.в. Видовият състав е разнообразен, има редица бореални и средноевропейски видове. В по-високите части на планините букът образува смесени насаждени с *Abies alba* и *Picea abies*. От тревните видове, доминиращи са: *Galium odoratum*, *Anemone nemorosa*, *Lamiastrum galeobdolon*, *Cardamine bulbifera*, *Aremonia agrimonoides* и *Melica uniflora*.

Подтипове:

– Типични мезофитни букови гори – асоциация *Asperulo-Fagetum*. Представяват най-разпространения тип букови гори в България. Заемат главно средната част на буковия пояс в диапазона 1000-1500 m н.в.

– Мезофитни букови гори върху сравнително бедни почви – асоциация *Festuco drymejae-Fagetum*. Етажът на дърветата, в който често субедификатори са *Carpinus betulus* и *Quercus dalechampii*, е със сравнително по-ниско покритие.

– Букови гори с горска светлика – групировка *Luzula sylvatica – Fagus sylvatica*. Заемат много стръмни склонове във височинния диапазон от 850 м до 1500 м и имат преходен характер между ацидофилните и неутрофилните букови гори.

Растителни видове, присъстващи в това местообитание са: *Fagus sylvatica*, *Abies alba*, *Picea abies*, *Anemone nemorosa*, *Lamiastrum (Lamium) galeobdolon*, *Galium odoratum*, *Festuca drymeja*, *Melica uniflora*, *Aremonia agrimonoides*, *Cardamine bulbifera*, *C. pectinata*, *Mycelis muralis*, *Sanicula europaea*, *Viola reichenbachiana*, *Symphytum tuberosum*, *Allium ursinum*, *Mercurialis perennis*, *Corydalis spp.*, *Pulmonaria spp.*

Следващият хабитат преминава към смесените гори. „**Дъбово-габървени гори от типа Galio – Carpinetum**“.

Това са смесени гори от мезофилен тип с преобладаване на *Fagus sylvatica*, *Tilia cordata*, *T. platyphyllos* и др., и по-рядко *Quercus cerris* и *Q. Frainetto*. *Cardamine bulbifera*, *Festuca heterophylla*, *Melica uniflora*, *Galium odoratum* и *Mercurialis perennis* са развити в тревния етаж.

Заемат границата между нископланинския район на смесените широколистни гори и пояса на горуновите, буковите и иглолистните гори при надморска височина над 500 м. Свързани са тясно с мезофилните гори. Различават се от панонските гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus* чрез преобладаващо участие на планински и европейски флорни елементи.

Растителни видове, преобладаващи в хабитата са: *Quercus petraea agg.* (вкл. *Quercus dalechampii*), *Carpinus betulus*, *Tilia cordata*, *T. platyphyllos*, *Acer platanoides*, *A. campestre*, *Sorbus torminalis*, *S. domestica*, *Ligustrum vulgare*, *Cardamine bulbifera*, *Convallaria majalis*, *Festuca heterophylla*, *Mercurialis perennis*, *Corydalis spp.*, *Scilla bifolia*, *Poa nemoralis*, *Stellaria holostea*.

На следващо място отново са смесени гори – „***Смесени гори от съюза Tilio-Acerion върху сипеи и стръмни склонове**“ (9180).

Тези смесени гори са вторични и са съставени главно от видовете: *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior*, *Fagus sylvatica*, *Ulmus glabra*, *Tilia cordata* от съюз *Tilio-Acerion*. Развиват се върху отложени почви в пониженията на сипеи и скални склонове. Отложенията са варовикови или силикатни.

Подтипове: Хигрофилни и сциофилни гори, доминирани главно от *Acer pseudoplatanus* и отнасящи се към подсъюз *Lunario-Acerenion*. Ксеротермофилни гори, типични за сухи и по-топли сипеи, доминирани главно от липи (*Tilia cordata*, *T. platyphyllos*) и отнасящи се към подсъюз *Tilio-Acerenion*.

Растителността е представена главно от *Lunario-Acerenion*: *Acer pseudoplatanus*, *A. hyrcanum*, *Fraxinus excelsior*, *Lunaria rediviva*, *Ulmus glabra*, *Allium ursinum*, *Mercurialis perennis*, *Actaea spicata*. *Tilio-Acerenion*: *Tilia cordata*, *T. platyphyllos*, *Carpinus betulus*, *Corylus avellana*, *Quercus spp.*, *Anemone nemorosa*, *Corydalis spp.*, *Primula veris*.

Наименованието на следващия хабитат е съставено от един вид, т.е отново преминаваме на несмесени гори. „**Рило-Родопски и Старопланински бялборови гори**“ (91СА).

От името на местообитанието става ясно, че растителността е доминирана от вида *Pinus sylvestris*. Горите се разполагат на слънчеви склонове, по силикатни и варовикови терени. Участието на други дървесни видове в различни съотношения, е признак за динамичния статус на голяма част от бялборовите гори.

Различават се два подтипа (на силикатни (А) и варовикови скали (Б)). В първия участват *Picea abies*, *Abies alba*, *Fagus sylvatica*, *Pinus peuce* и по-рядко *Quercus daleschampii*. Единично участие имат още *Betula pendula*, *Populus tremula*, *Sorbus aucuparia* и др. В някои съобщества се формира и храстов етаж.

Върху варовиковите скали са разпространени формации с участието на *Pinus nigra*.

Растенията в хабитата са представени от А) *Vaccinium myrtillus*, *V. vitis-idaea*, *Calamagrostis arundinacea*, *Luzula luzuloides* и *Deschampsia flexuosa*, *Euphorbia amygdaloides*, *Moehringia pendula*, *Hieracium murorum* gr., *Cruciata glabra*, *Fragaria vesca*, *Viola reichenbachina*, *Aremonia agrimonioides*, *Campanula persicifolia*, *Viola riviniana*, *Veronica officinalis*, *Hypericum perforatum*, *Hieracium vulgatum* gr., *Digitalis viridiflora*, *Rhytidadelphus triquetrus*, *Dicranum scoparium*, *Pteridium aquilinum*, *Poa nemoralis* и *Bruckenthalia spiculifolia*. Б) *Vaccinium vitis-idaea*, *Thymus sibthorpii*, *Th. pannonicus*, *Pyrola chloantha*, *Helianthemum nummularium*, *Genista januensis*, *G. rumelica*, *Festuca penzesii*, *Brachypodium pinnatum*, *Sesleria latifolia* и др.

Следващото местообитание е с наименованието Панонски гори – „***Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus***“ (91G0)

Това са мезофилни гори. В хабитата преобладават *Carpinus betulus* и/или *Quercus petraea* agg.. Развити са върху плитките почви с варовикова основа. Обичат сенчести и влажни склонове. Имат характер на интразонална растителност в пояса на ксеротермните дъбови гори, защото са силно фрагментирани и са на малка надморска височина (150-500 м.н.в.).

Растителни видове, доминиращи в хабитата: *Carpinus betulus*, *Quercus petraea* agg. (вкл. *Quercus daleschampii*), *Q. robur*, *Q. cerris*, *Tilia cordata*, *Acer campestre*, *Ruscus aculeatus*, *R. hypoglossum*, *Carex pilosa*, *Euphorbia amygdaloides*, *Symphytum tuberosum*, *Dentaria bulbifera*, *Glechoma hirsuta*, *Festuca heterophylla*, *Evonymus verrucosus*, *Sorbus torminalis*, *Galium pseudaristatum*, *Viola mirabilis*, *V. reichenbachiana*, *Convallaria majalis*, *Hedera helix*, *Galanthus elwesii*, *Lathyrus vernus*, *Doronicum orientale*, *Corydalis* spp., *Anemone ranunculoides*.

Последното местообитание, влизащо в обхвата на изследваната територия е „Мизийски букови гори“ (91W0).

Това са смесени, както и чисти гори. Основният представител е обикновеният бук (*Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca* и ssp. *sylvatica*). Срещат се предимно в предпланините, ниските планини и долните части на високите планини в диапазона от 100 до 1000 (1300) m н.в. Тези гори са термофилни. В тях участват видове от съседни дъбови, липови, габъррови и др. широколистни гори. В горната част на гората мизийските букови гори, често са с участие на *Carpinus betulus* и *Quercus dalechampii*. В по-ниските участъци участие взимат *Quercus cerris*, *Q. frainetto*, *Tilia tomentosa*, *Corylus colurna*, *Acer hyrcanum*, *Ostrya carpinifolia* и *Sorbus torminalis*. В тревния етаж най-често преобладават: *Melica uniflora*, *Cardamine bulbifera*, *Luzula forsteri*, *Sanicula europaea*, *Euphorbia amygdaloides*, *Aremonia agrimonoides*, *Galium odoratum*, *Potentilla micrantha*, *Lamiastrum galeobdolon* и др.

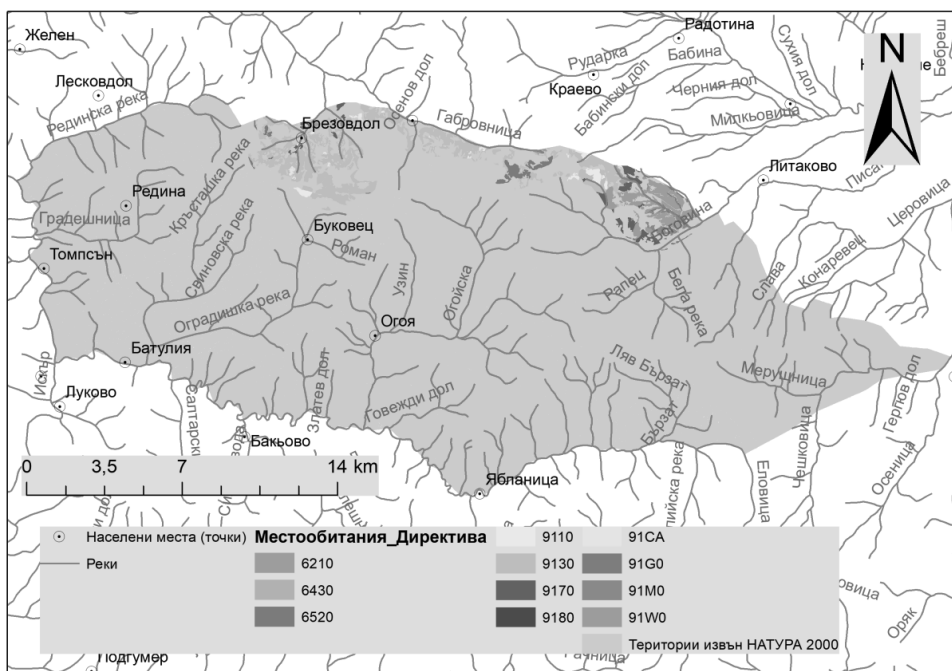
Подтипове на хабитата: Термофилни мизийски букови гори – асоциация *Galio pseudaristati* Fagetum. Развиват се в неутрални или слабо кисели почви. Имат ясно изразен термофилен видов състав.

Мезофилни мизийски букови гори – асоциация *Aremonio agrimonoidis* Fagetum *sylvaticae*. Към тази асоциация се отнася по-голямата част от мизийските букови гори в България. Те имат сравнително по-мезофитен видов състав.

Растителни видове, преобладаващи в хабитата: *Fagus sylvatica*, *Acer campestre*, *A. hyrcanum*, *A. pseudoplatanus*, *Ostrya carpinifolia*, *Carpinus betulus*, *Quercus dalechampii*, *Q. cerris*, *Q. frainetto*, *Tilia cordata*, *T. tomentosa*, *Corylus colurna*, *Pyrus pyraster*, *Ulmus glabra*, *Crataegus monogyna*, *Cornus mas*, *Rubus hirtus*, *Ruscus aculeatus*, *R. hypoglossum*, *Euphorbia amygdaloides*, *Cardamine bulbifera*, *Galium pseudaristatum*, *G. odoratum*, *Glechoma hederacea*, *Hedera helix*, *Luzula forsteri*, *Lathyrus laxiflorus*, *L. niger*, *Potentilla micrantha*, *Muscari botryoides*, *Mycelis muralis*, *Physospermum cornubiense*, *Polygonatum latifolium*, *P. odoratum*, *Tamus communis*, *Melica uniflora*, *Allium ursinum*, *Aremonia agrimonoides*, *Arum maculatum*, *Mecurialis perennis*, *Corydalis* spp., *Geranium robertianum*, *Geum urbanum*, *Impatiens noli-tangere*, *Salvia glutinosa*, *Scrophularia scopolii*, *Helleborus odoratus*, *Lamiastrum galeobdolon*, *Sanicula europaea*, *Symphytum tuberosum*, *Viola reichenbachiana*, *V. riviniana*, *Erythronium dens-canis*, *Scilla bifolia*, *Isopirum thalictroides*, *Anemone ranunculoides* и др.

На картата с различен цвят са изобразени хабитатите, част от „Натура 2000“ зоната – „Искърски пролом – Ржана“ със съответстващите кодове. Както се вижда от картата, „Натура“ зоната обхваща само северната част на изследвания район.

Жълтото очертане е районът, обект на изследване, тъй като само част от него е в обхвата на защитената зона.

Фиг. 1. Карта на местообитанията, включени в Директива за местообитанията в южната част на Голема планина

Fig. 1. Map of the habitats, included in the Habitats directive in the southern part of the Golema mountain

Местообитание с код 6210 (Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*)), което е важно местообитание на орхидеи, се намира главно около р. Боговина. На малко петно до реката се намират и Балкано – Панонските церово – горунуви гори (91M0). Около р. Габровница, с червено са отбелязани планинските сенокосни ливади с код 6520. Същите са с ограничено разпространение около с. Брезовдол. От така направената карта, можем да видим масовото разпространение на буковите гори, главно от тип *Asperulo – Fagetum* (9130). Пояса им на простиране е западно от р. Боговина, минава покрай р. Габровница, стига до с. Брезовдол и продължава на юг към с. Буковец. На места се смесва с хабитата на букови гори от типа *Luzulo – Fagetum* (9110).

Западно от р. Боговина, преди да преминат в букови гори от типа *Asperulo – Fagetum*, горите са смесени. Преобладават дъбово-габъррови гори от типа *Galio Carpinetum* (9170) и *Смесени гори от съюза *Tilio – Acerion* върху сипеи и стръмни склонове (9180).

Хабитат	Площ (ха)
6210	191,7
6430	1,75
6520	95,52
9110	93,45
9130	1193,98
9170	147,11
9180	2,38
91CA	19,52
91G0	27,35
91M0	58,53
91W0	185,7

Фиг. 2. Таблица с площта на хабитатите по НАТУРА 2000
 Fig. 2. Table with the area of the habitats under NATURA 2000

В таблицата са показани хабитатите, описани и показани на картата с техните кодове, а срещу тях разпространението им в хектари.

Както се вижда и от картата най-разпространени са буковите гори от типа *Asperulo – Fagetum*. Тяхната площ е 1193,98 хектара.

Втори по площ на разпространение е тревистият хабитат. Кода на хабитата е 6210 – Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества. Неговото разпространение в хектари е 191,7.

На трето място по площ на разпространение са смесените гори с код 9170 – дъбово-габъррови гори от типа *Galio Carpinetum*. Заемат 147,11 хектара.

От написаното дотук можем да заключим, че в изследваната територия, в обхвата на защитената зона от ключово значение са горите и в частност – буковите. От тревните съобщества, по обхват доминира хабитат с код 6210, където присъстват важни местообитания на орхидеи.

С незначително разпространение са хабитатите хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийски пояс (6430) и *Смесени гори от съюза *Tilio-Acerion* върху сипеи и стръмни склонове (9180).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предварителното изследване на природните местообитания в южната част на Голема планина, като част от защитената зона „Искърски пролом – Ржана“, даде добри резултати. То може да бъде използвано при разширяване на изследваната територия в природен смисъл, а също и на ниво община. Местоположението на изследваната територия дава възможност за изследвания в посока ролята на населените места и влиянието им по отношение на качеството

и разнообразието на природната растителност. Разнообразието от растителни хабитати доказва не особено силната антропогенизация на територията до момента. Така направените проучвания представят широка информационна база за изследвания на видовете растителност и взаимодействията им с природната среда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Асьов, Б., А. Петрова (ред.), 2006. Конспект на висшата флора на България. Хорология и флорни елементи
2. Асенов, А., 2021. Биогеография и природен капитал на България
3. Асенов, А., 2019. Биогеография
4. Асенов, А., Григоров, Б., Фитосоциология и класифициране на растителността
5. Асенов, А. 2006. Съпоставимост между хабитатно и ландшафтно разнообразие. – В: Сборник от юбилейна научна конференция с международно участие „20 години Съюз на учените в България – клон Смолян“. 20–21.10.2006 г. Смолян
6. Асенов, А., Борисова, Б., Ландшафтно разнообразие и антропогенна еволюция (хемеробност) на ландшафтите в Централна Стара планина (по примера на община Априлци и кметство Калофер)
7. Асенов, А., Кендерова, Р., Матев, С., Балтакова, А., Оценка на хабитатното разнообразие в Милевска планина и Кървав камък на територията на България и връзката им с геоморфоложките характеристики на средата
8. Делипавлов, Д., Чешмеджиев, М., Определител на растенията в България, 2003
9. Кавръкова, В., Димова, Д., Димитров, М., Цонев, Р., Белев, Т., Раковска, К. /ред./ 2009. Ръководство за определяне на местообитания от европейска значимост в България

SUMMARY

The subject of this article is the southern part of GOLEMA PLANINA. It falls entirely within the boundaries of Sofia district and Svoge municipality. Golema Planina is part of the northern branch of the Murgash mountain section. The highest peak of the mountain is Chukava (1587.6 m), which is located southwest of the village of Osenovlag and falls in the southern part of the mountain. The southern part of Golema Planina is separated from the northern one, as the border passes along Brezovdol and Leskovdol. The Iskar gorge separates it from Mala Planina, Ponor, Vratsa Mountain, as well as Koznitsa. To the east is the neighboring Rzhana mountain, and the river Gabrovnitsa separates it from Golema Planina. To the south, the Batuliyska River separates it from the Sofia Mountain. To the southeast, it is connected to the Murgash Mountain by a saddleback. Within its limits, Golema Planina preserved as much as possible its natural potential. On the territory of the mountain are revealed various natural complexes, a combination of lithological features, relief, climate, water, soil, flora, and fauna. The interest in exploring this area is due to the lack of landscape research for it. The area is poorly studied. Historical data, data from relatively new studies, as well as the classification of habitats of European importance, were

used for the study. To complete the analysis in the present paper, some field studies have been conducted. The fieldwork was carried out in the period July – August 2019.

Phytocenological descriptions for the individual phytocenoses were collected. The test sites are located in homogeneous and typical for the habitat plant zones on the territory of the mountain. After the construction of the test site, all species of higher plants were noted, as well as those that are located close to the test sites, but outside their boundaries. Higher plants were determined by the Determinant of Delipavlov and Chesmedjiev (2003).

The biological type was determined by Delipavlov and Chesmedjiev, and the floral elements by Asyov and Petrova (2006). For each phytocenological description is collected data regarding the altitude, slope, exposure, and soil power which determines the state of the environment.

A map was prepared by me using the data provided by the Ministry of Environment and Water, data on hydrology from JICA, as well as data from the field research. Only the protected area under NATURA 2000 „Iskar Gorge – Rzhana“ falls within the study area. It is a protected area under the Habitats Directive, which touches a protected area under the Birds Directive. The habitats falling under the object of study are 11 in number. „Open calciphilous or basophilic grasslands of *Alyso-Sedion albi*“ (6110), „Hydrophilic communities of tall grasses in the plains and the mountain to the alpine belt“ (6430), „Mountain hay meadows“ (6520), „Beech forests of the type *Luzulo – Fagetum*“ (9110), „*Asperulo-Fagetum* beech forests“ (9130), „*Galio-Carpinetum* oak-hornbeam forests“, “ * * *Tilio-Acerion* mixed forests on screes and steep slopes ”(9180), ‘Rila-Rhodope and Stara Planina White Pine Forests‘ (91CA), * Pannonian forests with *Quercus Petrea* and *Carpinus betulus*‘ (91G0), ‘Moesian beech forests’ (91W0). The most common are the Beech forests of the *Asperulo-Fagetum* type. Their area is 1193.98 ha. The second most widespread is the herbaceous habitat. Habitat code is 6210 – Semi-natural dry grass and shrub communities. Its distribution in hectares is 191.7. In third place in terms of area of distribution are mixed forests with code 9170 – Oak-hornbeam forests of the *Galio Carpinetum* type. They occupy 147.11 ha. The second most widespread is the herbaceous habitat. Habitat code is 6210 – Semi-natural dry grass and shrub communities. Its distribution in hectares is 191.7. In third place in terms of area of distribution are mixed forests with code 9170 – Oak-hornbeam forests of the *Galio Carpinetum* type. They occupy 147.11 ha.

Preliminary research on natural habitats in the southern part of Golema Planina has provided good results. It can be used to expand the study area in the natural sense, as well as at the municipal level.